

## 1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ<sup>2</sup>

Ο άνθρωπος προσπαθεί να διαμορφώσει την πραγματικότητα σύμφωνα με τις επιδιώξεις του. Κάθε ενέργειά του, ατομική ή συλλογική, μετασχηματίζει το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και δημιουργεί νέα δεδομένα, νέες πληροφορίες.

Οι πληροφορίες που έχουν παραχθεί ή ληφθεί από ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του και έχουν καταχωρηθεί σε ορισμένο υλικό συνιστούν αρχειακά τεκμήρια. Ο άνθρωπος δημιουργεί πληροφορίες αρχειακού χαρακτήρα, είτε για να επικοινωνήσει με τους γύρω του είτε για να επιτύχει συγκεκριμένους στόχους.

Ο αρχειονόμος είναι ο τεχνικός που επιφορτίζεται με τη διαχείριση αυτών των πληροφοριών. Ποιος είναι ο κανόνας, η αρχή που πρέπει να πρυτανεύει σ' αυτή την προσπάθεια; Με ποια μονάδα πρέπει να εργαστεί ο επαγγελματίας αρχειακός;

Η μεμονωμένη πληροφορία είναι μονάδα ανεπαρκής – ορθότερα, δεν υφίσταται μόνη της. Η πληροφορία υπάρχει, μόνο στο βαθμό που συνδέεται με τις υπόλοιπες πληροφορίες τις οποίες εμπλουτίζει, τροποποιεί ή ανατρέπει. Η πρακτική αναγνώριση αυτής της αλήθειας είχε προ πολλού προηγηθεί της θεωρητικής διαπίστωσης. Η καθημερινή πρακτική ανέδειξε μια μονάδα συνθετότερη από τη μεμονωμένη πληροφορία: το *ΤΕΚΜΗΡΙΟ*, την ποσότητα δηλαδή των πληροφοριών που προέρχονται από ένα



φυσικό ή νομικό πρόσωπο, έχουν παραχθεί σε ορισμένο χρόνο και τόπο και σχετίζονται με συγκεκριμένη πράξη.

Μπορεί όμως το τεκμήριο να υπάρξει μόνο του ή πρέπει κι αυτό να συσχετισθεί με άλλα τεκμήρια και, αν ναι, επί τη βάσει ποιων κριτηρίων; Αν συγκροτήσουμε σύνολα τεκμηρίων, αυτά θα αποτελούνται από τα τεκμήρια που παρουσιάζουν ομοιότητες ως προς το σχήμα ή την υλική υπόσταση του υποστρώματος στο οποίο έχουν καταγραφεί; Από τα τεκμήρια που έχουν προκύψει από ορισμένο πρόσωπο ή ομάδα προσώπων; Από τα τεκμήρια που έχουν δημιουργηθεί, προκειμένου να συντελεσθεί μια ορισμένη δραστηριότητα; Ή μήπως το κριτήριο πρέπει να είναι το περιεχόμενο του τεκμηρίου: ο χρόνος, ο τόπος, το πρόσωπο, το γεγονός, το θέμα στο οποίο αφορούν οι εμπειριεχόμενες πληροφορίες;

Για να απαντήσουμε στα θεμελιώδη αυτά ερωτήματα, είναι αναγκαίο να ανατρέξουμε στην έννοια του αρχείου και να διακρίνουμε τι επιτάσσει η ίδια η υφή της αρχειακής πληροφορίας.

*ΑΡΧΕΙΟ, κατά τον επικρατέστερο ορισμό, είναι το σύνολο των τεκμηρίων ανεξαρτήτως χρονολογίας, σχήματος και ύλης που έχει δεχθεί ή παραγάγει οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, οποιοσδήποτε οργανισμός, δημόσιος ή ιδιωτικός, στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του<sup>3</sup>.*

Στον παραπάνω ορισμό λανθάνουν οι πέντε πρωτογενείς ιδιότητες που διαφοροποιούν το αρχείο από άλλα είδη πληροφορίας, όπως τη βιβλιοθήκη και την τεκμηρίωση<sup>4</sup>.

1. Τα τεκμήρια είναι *οργανικά προϊόντα* του νομικού ή φυσικού προσώπου που τα παρήγαγε, πρόκειται δηλαδή για απότοκα των δραστηριοτήτων του προσώπου αυτού. Υπό την ευρεία έννοια τα τεκμήρια είναι *τμήμα των εν λόγω δραστηριοτήτων*.
2. Τα τεκμήρια είναι *φυσικά προϊόντα*. Η δημιουργία και συγκέντρωση των τεκμηρίων δεν υπήρξε σκοπός αυτή καθ' εαυτή, όπως στην περίπτωση της βιβλιοθήκης ή της συλλογής τεκμηρίων, αλλά η φυσική απόρροια ορισμένων δραστηριοτήτων.
3. Τα τεκμήρια είναι *μοναδικά*. Είναι μοναδικά όχι μόνο ως προς το περιεχόμενο και τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τους<sup>5</sup>, όσο κυρίως ως προς τη θέση τους ως δομικές μονάδες ενός ευρύτερου συνόλου και ως προς τη λειτουργία τους ως παρεπόμενα συγκεκριμένων πράξεων. Ευνόητο είναι πως και το αρχείο στο σύνολό του είναι μοναδικό.
4. Το αρχείο υφίσταται μόνο ως *σύνολο*, ορθότερα ως *δίκτυο* διαπλεκόμενων τεκμηρίων και πληροφοριών. Τα τεκμήρια διατηρούν τον αρχειακό τους χαρακτήρα, στο βαθμό που συνδέονται και διαπλέκονται με τις άλλες μονάδες του ίδιου συνόλου.
5. Το αρχείο, όντας φυσικό απότοκο των δραστηριοτήτων ενός προσώπου, εξελίσσεται κατόπιν σε μάρτυρα αυτών των δραστηριοτήτων, συνιστώντας έτσι μια γνώση που είναι εν πολλοίς μοναδική. Η ικανότητα αυτή είναι γνωστή με τον όρο *τεκμηριωτική αξία*<sup>6</sup> και είναι ιδίον του αρχείου. Κάθε μεμονωμένο τεκμήριο έχει αφ' εαυτό μια *πληροφοριακή αξία*, είναι φορέας ορισμένων πληροφοριών. Εντασσόμενο ωστόσο σε ένα ευρύτερο αρχειακό περιβάλλον, το ίδιο το τεκμήριο αναδεικνύεται

πολύτιμος μάρτυρας για τη δομή και λειτουργία του οργανισμού που το παρήγαγε, προσλαμβάνει δηλαδή τεκμηριωτική αξία.

Το τεκμήριο είναι για το αρχείο ό,τι η ψηφίδα για το μωσαϊκό ή το δομικό υλικό για την αρχιτεκτονική κατασκευή. Και στις τρεις περιπτώσεις έχουμε να κάνουμε με ένα σύνολο στοιχείων που δεν υφίστανται παρά μόνο σε σχέση με το συνολικό σύστημα και που η μεταβολή του ενός από αυτά έχει επιπτώσεις και στα υπόλοιπα. Κάθε στοιχείο αποκτά νόημα και ρόλο, μόνο στο βαθμό που εντάσσεται στο σύστημα και σχετίζεται με τα υπόλοιπα στοιχεία, ενώ το ίδιο το σύστημα έχει τη δική του ξεχωριστή οντότητα που είναι ευρύτερη από το άθροισμα των συστατικών του.

Οι αρχειονόμοι έχουν συχνά εκφράσει αυτό το φαινόμενο με την παροιμιακή φράση: «Το όλο είναι μεγαλύτερο από το άθροισμα των μερών του». Δεν πρόκειται βέβαια για τίποτε το μεταφυσικό ή ανεξήγητο. Είναι απλούστατα η οργανική σχέση και συναρμογή των επιμέρους συστατικών που προσδίδει σε ένα σύστημα αυτή την ιδιαίτερη διάσταση.

Για παράδειγμα: Αντιλαμβανόμαστε κατά διαφορετικό τρόπο έναν αρχαίο δομικό λίθο, αν τον εξετάσουμε μεμονωμένα, αν τον συσχετίσουμε με τα άλλα απομεινάρια του αρχαίου ναού ή αν τον βρούμε ενσωματωμένο σε μια βυζαντινή εκκλησία. Ανάλογα ένας λίβελος κατά της ομοφυλοφιλίας πέραν της αξίας του ως μεμονωμένου κειμένου προσλαμβάνει μια επιπλέον σημασία –και κάθε φορά διαφορετικό νόημα–, αν αποτελεί μέρος του αρχείου μιας φεμινίστριας του περασμένου αιώνα, ενός εθνικιστή πολιτικού, ενός κομμουνιστή του μεσοπολέμου, μιας

ρομαντικής ποιήτριας ή ενός ιερωμένου. Κάθε αρχειακή πληροφορία έχει «χρωματιστεί» από την προσπάθεια μιας ορισμένης διοίκησης ή ενός ιδιώτη να πραγματοποιήσει συγκεκριμένες δραστηριότητες. Ο «χρωματισμός» αυτός αποτελεί μέρος της ουσίας, του λόγου ύπαρξης, της αρχειακής πληροφορίας. Τα τεκμήρια μπορούν να απελευθερώσουν το maximum του τεκμηριωτικού τους δυναμικού, μόνο εφ' όσον ενταχθούν στο περιβάλλον που τα παρήγαγε και εξεταστούν υπό το πρίσμα της λειτουργίας που επιτέλεσαν<sup>7</sup>.

Συνεπώς πρωταρχική μέριμνα του αρχειονόμου είναι να διαφυλάξει τόσο τη φυσική συνοχή των τεκμηρίων όσο και την ιδιαίτερη διάρθρωση που τους δόθηκε από τον παραγωγό τους. Αυτή ακριβώς την αναγκαιότητα εκφράζει ο αρχειακός δεσμός.

*ΑΡΧΕΙΑΚΟΣ ΔΕΣΜΟΣ είναι η αρχή σύμφωνα με την οποία τα τεκμήρια που προέρχονται από ένα νομικό ή φυσικό πρόσωπο πρέπει να μένουν συγκεντρωμένα και να μη κατατέμνονται, διασκορπίζονται ή αναμειγνύονται με τεκμήρια άλλων προσώπων (πρώτο επίπεδο).*

*Περαιτέρω τα τεκμήρια πρέπει να διατηρούν την ταξινόμηση που τους δόθηκε από τον παραγωγό του αρχείου (δεύτερο επίπεδο).*

Παρεπόμενο και άμεση συνέπεια του αρχειακού δεσμού είναι η έννοια του ΑΡΧΕΙΑΚΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ<sup>8</sup>, του συνόλου δηλαδή των τεκμηρίων αδιακρίτως χρονολογίας, σχήματος και ύλης που έχει δεχθεί ή παραγάγει ένα ορισμένο φυσικό ή νομικό πρόσωπο στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του.

Το αρχειακό σύνολο παρουσιάζει όλες τις ιδιότητες ενός συστήματος<sup>9</sup>. Το πρώτο του γνώρισμα είναι η αυθυπαρξία. Μπορεί δηλαδή να υπάρχει

μόνο του, ανεξάρτητα από τα άλλα αρχειακά σύνολα. Δεύτερο γνώρισμά του είναι η *αυτοτέλεια*. Το αρχειακό σύνολο έχει όρια – όσο ασαφή ή δυσδιάκριτα κι αν είναι τα όρια αυτά. Τρίτο χαρακτηριστικό του αρχειακού συνόλου είναι η *συνθετότητα*. Ένα αρχειακό σύνολο αποτελείται από επιμέρους συστατικά στοιχεία (τεκμήρια, υποσειρές και σειρές τεκμηρίων). Δεν πρόκειται όμως για ένα απλό και τυχαίο άθροισμα μεμονωμένων τεκμηρίων. Αυτή άλλωστε είναι η τέταρτη και σημαντικότερη ιδιότητά του, η ύπαρξη *τεκμηριωτικής αξίας*. Η τεκμηριωτική αξία προκύπτει από το γεγονός ότι τα τεκμήρια παρουσιάζουν έναν ισχυρό δεσμό, αυτόν της κοινής προέλευσης, του *κοινού υποκειμένου*<sup>10</sup>. Είναι μοναδικά, φυσικά και οργανικά προϊόντα του ενός και μόνου προσώπου που τα παρήγαγε. Επιπλέον η οργάνωσή τους δεν είναι συμπτωματική ή αυθαίρετη, αλλά διαμορφώθηκε από τον παραγωγό τους, προκειμένου αυτός να εξυπηρετήσει συγκεκριμένες ανάγκες του.

Καθίσταται πλέον προφανές πως ο αρχειακός δεσμός, στο βαθμό που διαφυλάσσει τις πρωτογενείς ιδιότητες του αρχείου και ιδίως το μείζον συστατικό της αρχειακής ιδιοσυστασίας, την τεκμηριωτική αξία, είναι απαραίτητος για την εφαρμογή της επιστημονικής αρχειονομίας. Είναι μία κατευθυντήρια θεωρία η οποία εφαρμόζεται ανεξάρτητα από τη χρονολογία, τον όγκο, το υλικό υπόστρωμα, το περιεχόμενο και την ειδολογική κατηγορία των τεκμηρίων. Συνιστά έτσι τη μεθοδολογική ταυτότητα που διαχωρίζει τον αρχειονόμο από το βιβλιοθηκάριο, τον τεκμηριωτή, τον ειδικό της πληροφορικής και βέβαια από τον ερασιτέχνη αρχειονόμο.

Ομοίως το αρχειακό σύνολο αποτελεί τη βασική αρχειακή μονάδα γύ-

ρω από την οποία αναπτύσσεται όλο το εύρος των αρχειακών λειτουργιών. Το αρχειακό σύνολο αντιδιαστέλλεται αφ' ενός προς το μεμονωμένο τεκμήριο ή τις μικρές ομάδες τεκμηρίων και αφ' ετέρου προς τα σύνολα μη αρχειακής υφής, όπως τις βιβλιοθήκες και τις συλλογές τεκμηρίων.

Ειδικότερα η *ΣΥΜΟΓΗ* τεκμηρίων μπορεί να χαρακτηριστεί ως το μη αρχειακό σύνολο τεκμηρίων. Πρόκειται απλώς για μια *συγκέντρωση τεκμηρίων γύρω από ένα κοινό σημείο, όπως ένα θέμα, ένα πρόσωπο, μια περιοχή, μια περίοδο*<sup>11</sup>. Σε αντίθεση δηλαδή με το αρχειακό σύνολο που, έχοντας δημιουργηθεί κατά τρόπο φυσικό και αυτόματο, διαθέτει τεκμηριωτική αξία, η συλλογή έχει δημιουργηθεί κατά τρόπο τεχνητό, προκειμένου να ικανοποιήσει ερευνητικά ή απλώς συλλεκτικά ενδιαφέροντα.

Οι θεματικές συλλογές τεκμηρίων ικανοποιούν μόνο τα ενδιαφέροντα του προσώπου ή του οργανισμού που τις συγκρότησε και αποκλείουν τις άλλες έρευνες. Αν, λ.χ., συγκεντρώσουμε από τα αρχειακά σύνολα διαφόρων υπηρεσιών τα τεκμήρια που αφορούν σε ένα πρόσωπο, πώς θα μπορέσουμε έπειτα να ανασυνθέσουμε τη διοικητική ιστορία μιας υπηρεσίας, πώς θα παρακολουθήσουμε την εξέλιξη μιας ιδέας, μιας νοοτροπίας, μιας κοινωνικής πραγματικότητας ή μιας τεχνικής; Επιπλέον τα αρχειακά σύνολα των διαφόρων υπηρεσιών θα μείνουν ακρωτηριασμένα και αποψιλωμένα από τμήματα που τους ανήκουν οργανικά. Ο H. Collin παρομοιάζει τους αρχειονόμους που κατά το παρελθόν συγκροτούσαν θεματικές συλλογές με τις αρκούδες που καταστρέφουν τα μελίσσια και εγκαταλείπουν τις κυψέλες άδειες, αφού τις έχουν πρώτα ολοκληρωτικά απομυζήσει<sup>12</sup>.

Η πρόκριση θεματικών κριτηρίων αντί για τη διαφύλαξη της τεκμηριω-

τικής αξίας μπορεί να έχει ολέθριες συνέπειες, όταν αξιολογείται το υλικό και κρίνεται η αξία των τεκμηρίων. Είναι πια ανοικτός ο δρόμος για την καταστροφή των κατά τα αυθαίρετα κριτήριά μας «ασήμαντων» τεκμηρίων, που θα ήταν όμως σημαντικότερα, αν εντάσσονταν σε μια αρχειακή ενότητα. Όχι μόνο η τεκμηριωτική αξία δε διαφυλλάσσεται, αλλά έχουμε πλέον χάσει το αρχείο χάριν του μεμονωμένου τεκμηρίου. Στην πραγματικότητα πρόκειται για νόθευση της ίδιας της ουσίας του αρχείου.

Εκτός όμως από αναγκαία η εφαρμογή του αρχειακού δεσμού είναι και εξαιρετικά επωφελής για τον αρχειονόμο, στον οποίο εξασφαλίζει σημαντικά πλεονεκτήματα<sup>13</sup>.

1. Διασφαλίζει την ενότητα και ακεραιότητα της αρχειακής μνήμης ενός φυσικού ή νομικού προσώπου.
2. Επιτρέπει να αντιληφθούμε όχι μόνο το περιεχόμενο των τεκμηρίων αλλά και τις μεταξύ τους σχέσεις καθώς επίσης και το βαθμό και τον τύπο αρχειακής οργάνωσης του παραγωγού.
3. Συνιστά αυτή καθ' εαυτή έναν τρόπο διάρθρωσης των πληροφοριών, ένα σύστημα δηλαδή πρόσβασης του ερευνητή στις ποικίλες πληροφορίες του τεκμηριωτικού υλικού.
4. Επιτρέπει στον αρχειονόμο να απομονώσει από την ευρεία πραγματικότητα αυτοτελείς αρχειακές οντότητες παρέχοντας μια ασφαλή και εν πολλοίς αντικειμενική μονάδα για την πρόσκτηση, ταξινόμηση και περιγραφή των αρχείων.
5. Διευκολύνει την αρχειακή εργασία κατευθύνοντάς την προς τις μεγά-



λες ενότητες, τα αρχειακά σύνολα, και αφήνοντας κατά μέρος τα μεμονωμένα τεκμήρια.

Όλοι οι παραπάνω λόγοι συνέβαλαν στη βαθμιαία αναγόρευση του αρχειακού δεσμού σε θεμελιώδη αρχή της αρχειονομίας.

## 2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Όπως κάθε θεωρητική σύλληψη που προέρχεται από επεξεργασία εμπειρικών δεδομένων, η έννοια του αρχειακού δεσμού αναπτύχθηκε βαθμιαία. Η εξέλιξή της παρακολούθησε την εξέλιξη της διοίκησης και των προβλημάτων που ανέκυψαν από την επακόλουθη αύξηση της γραφειοκρατικής δραστηριότητας. Δευτερογενώς η έννοια έτυχε περαιτέρω επεξεργασίας και συστηματικής εφαρμογής, στο βαθμό που η αρχειακή πρακτική προσλάβανε συστηματικότερο χαρακτήρα και η αρχειονομία ως επιστήμη αναπτυσσόταν. Η δημιουργία σχολών αρχειονομίας –και μάλιστα πανεπιστημιακών– και αργότερα η προσπάθεια της τυποποίησης και εναρμόνισης των αρχειακών μεθόδων συνέβαλαν αποφασιστικά στην εδραίωση και στο θεωρητικό εμπλουτισμό του αρχειακού δεσμού. Κατ' αυτό τον τρόπο η ανάπτυξη της αρχής του αρχειακού δεσμού είναι εν πολλοίς η ιστορία της εξέλιξης της ίδιας της αρχειονομίας.

Η έννοια του αρχειακού δεσμού προήλθε από μακρά κυοφορία και η εμφάνισή της είναι συνύφασμένη με την ανάπτυξη των ευρωπαϊκών διοικήσεων κατά το τέλος του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα. Ένας επιπλέον λόγος ήταν η όξυνση του αρχειακού προβλήματος τόσο λόγω της

συσσώρευσης τεκμηρίων όσο και εξαιτίας της δημιουργίας αρχειακών υπηρεσιών προορισμένων να συλλέγουν αρχεία διαφόρων οργανισμών και ιδιωτών.

Η έννοια των *Αρχείων του Κράτους*, όπου συγκεντρώνονταν ήδη από τον 16ο αιώνα τα αρχεία των βασιλικών υπηρεσιών όλης της επικράτειας, διευρύνθηκε με τη Γαλλική Επανάσταση. Παρ' ότι και σε άλλες περιπτώσεις τα αρχεία του κράτους είχαν περιλάβει τεκμήρια που δεν είχαν κυβερνητική προέλευση, με την ίδρυση των Εθνικών Αρχείων της Γαλλίας (1789) είναι η πρώτη φορά που το εύρος των προσκτήσεων μάς επιτρέπει να μιλήσουμε για *Αρχεία του Έθνους*. Ο Ναπολέων μάλιστα προχώρησε ακόμα μακρύτερα, επιχειρώντας να συγκεντρώσει στο Παρίσι τα αρχεία όλων των κατεχόμενων περιοχών (Βιέννης, Ρώμης, Τουρίνου, Γένοβας, Simancas, Βρυξελλών κλπ.)<sup>14</sup>.

Πρέπει ωστόσο να διευκρινίσουμε πως αυτή η συγκέντρωση και επεξεργασία αρχείων δε σχετιζόταν με την ανάπτυξη των ιστορικών σπουδών, αλλά οφειλόταν στην αύξηση της σημασίας των αρχείων για τη διοίκηση και τον πολιτικό βίο. Η ανάδυση του αρχειακού δεσμού, όπως πρόσφατα επισημάνθηκε, είχε διοικητικά κίνητρα μάλλον, παρά υπηρετούσε ιστορικούς σκοπούς<sup>15</sup>. Εξάλλου την ιδέα της ενιαίας διατήρησης των τεκμηρίων, τα οποία έχουν παραχθεί από τον αυτό οργανισμό, την ανιχνεύουμε σε διάφορες διοικητικές εγκυκλίους της εποχής: κατ' αρχάς στη Δαβία το 1791, έπειτα στη Νάπολη το 1812, στην Ολλανδία το 1826, τέλος στη Γαλλία το 1841<sup>16</sup>.

Η ιδέα αυτή ερχόταν σε ευθεία ρήξη με την κρατούσα πρακτική στην

οργάνωση των αρχείων. Μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα οι αρχειακοί περιορίζονταν σε σχήματα ταξινόμησης που προσομοιάζαν με αυτά των βιβλιοθηκαρίων. Επικρατούσαν οι θεματικές ταξινομήσεις που ουδόλως ελάμβαναν υπόψη τους τη δομή και λειτουργία του οργανισμού-παραγωγού των τεκμηρίων. Το πρόβλημα ήταν πιο αισθητό στις περιπτώσεις αρχειακών υπηρεσιών, όπου συγκεντρώνονταν αρχεία ποικίλων προελεύσεων. Οι κατά θέμα ταξινομήσεις των μεμονωμένων τεκμηρίων είχαν ως επακόλουθο τη διάσπαση των αρχειακών συνόλων και τη δημιουργία συλλογών τεκμηρίων βασισμένων σε τελείως υποκειμενικά κριτήρια. Η ανασύνθεση της δομής, της λειτουργίας και της εν γένει ιστορίας του οργανισμού-παραγωγού αποδεικνυόταν έτσι εξαιρετικά δυσχερής.

Στις 24 Απριλίου 1841 ο Natalis de Wailly (1805-1886), διοικητικός προϊστάμενος των διαμερισματικών αρχείων του γαλλικού Υπουργείου Εσωτερικών, εξέδωσε μία εγκύκλιο που θεωρήθηκε η πράξη γέννησης της έννοιας του αρχειακού δεσμού<sup>17</sup>: «Συγκεντρώστε τα τεκμήρια κατά αρχειακό σύνολο. Μαζέψτε δηλαδή όλα τα τεκμήρια που προέρχονται από ένα σώμα, έναν οργανισμό, μια οικογένεια ή έναν ιδιώτη και κατατάξτε έπειτα τα διαφορετικά αρχειακά σύνολα με μια ορισμένη σειρά»<sup>18</sup>.

Για να αποφύγει μάλιστα οποιοσδήποτε παρανοήσεις που μπορούσαν να οδηγήσουν στο σχηματισμό συλλογών τεκμηρίων, ο Natalis de Wailly προσέθετε λίγο πιο κάτω: «Τα τεκμήρια που έχουν απλώς και μόνο σχέση με ένα ίδρυμα, ένα σύνολο ή μια οικογένεια δεν πρέπει να συγχέονται με το αρχειακό σύνολο αυτού του ιδρύματος, αυτού του σώματος, αυτής της οικογένειας».

Η πρόταση του Natalis de Wailly, που έλαβε τη θεωρητική της διατύπωση στα 1867 από τον Ιταλό Francesco Bonaini<sup>19</sup>, αποδείχθηκε τόσο πλούσια σε θεωρητικό βάθος και πρακτικό ενδιαφέρον, ώστε βαθμιαία αναγορεύθηκε σε θεμελιώδη αρχή της αρχειακής επιστήμης.

Ο αρχειακός δεσμός έτυχε περαιτέρω επεξεργασίας και διεύρυνσης από τους αρχειονόμους των γερμανικών κρατών. Στα 1881 εισήχθη στην Πρωσία με το διάταγμα του Max Lehman που εφαρμόστηκε στο Geheimes Staatsarchiv του Βερολίνου<sup>20</sup>. Οι διοικητικές προϋποθέσεις των χωρών αυτών ήταν τέτοιες, που εύκολα οι εκεί αρχειονόμοι προώθησαν την αρχή ως τις έσχατες συνέπειές της.

Τα κράτη γερμανικής παράδοσης προηγήθηκαν σημαντικά στον τομέα του διοικητικού ορθολογισμού έναντι των λατινογενών χωρών. Σε ολόκληρη την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη κυριαρχούσε το σύστημα της *registratur*. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό τα ενεργά τεκμήρια κάθε διοίκησης ήσαν ταξινομημένα σε φακέλους ανάλογα με την υπόθεση στην οποία αφορούσαν.

Κάθε φάκελος περιείχε το σύνολο των τεκμηρίων που είχαν ληφθεί καθώς και τα αντίγραφα των εξερχόμενων τεκμηρίων που σχετίζονταν με ορισμένη υπόθεση. Εντός του φακέλου τα τεκμήρια ήταν ταξινομημένα με χρονολογική σειρά και συνήθως είχαν συρραφεί απαρτίζοντας ένα ιδιαίτερο σώμα. Μ' αυτό τον τρόπο εφαρμοζόταν με μεθοδικότητα μια φυσική και διανοητική ταξινόμηση των ενεργών τεκμηρίων κατά διοικητική δραστηριότητα<sup>21</sup>.

Με εδραιωμένο το σύστημα της *registratur* ήταν εύλογη η εισήγηση της

λεγόμενης *registraturprinzip* από μέρους των γερμανών αρχειονόμων. Πρόκειται απλούστατα για το *δεύτερο επίπεδο του αρχειακού δεσμού*. Όχι μόνο τα τεκμήρια διαφορετικών προελεύσεων δεν πρέπει να αναμειγνύονται, αλλά επιπλέον στο εσωτερικό του αρχειακού συνόλου τα τεκμήρια πρέπει να διατηρούν την αρχική τους θέση, τη θέση δηλαδή που τους δόθηκε από τον οργανισμό-παραγωγό του αρχείου.

Η διεύρυνση του αρχειακού δεσμού και στην εσωτερική οργάνωση των αρχειακών συνόλων βρήκε τη θεωρητική της έκφραση το 1898 στο *Εγχειρίδιο για την ταξινόμηση και περιγραφή των αρχείων* (*Manuel pour le classement et la description des archives*) των Ολλανδών Muller, Feith και Fruin: «Το ταξινομικό σύστημα πρέπει να στηρίζεται στην αρχική οργάνωση του αρχειακού συνόλου, η οποία σε γενικές γραμμές αντιστοιχεί στην οργάνωση της διοίκησης από την οποία προέρχεται»<sup>22</sup>.

Από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα η έννοια του αρχειακού δεσμού και του αρχειακού συνόλου υιοθετήθηκε και εφαρμόστηκε –με πολλές, είναι η αλήθεια, διαφορές– από όλες τις μεγάλες αρχειακές σχολές της Ευρώπης: Γαλλία (*fonds*), Ιταλία (*fondo*), Ισπανία (*fondo*), Αγγλία (*archive group*). Στις αρχές του 20ού αιώνα η αρχή επεκτάθηκε και στη Βόρειο Αμερική<sup>23</sup>, κατ' αρχάς στις Ηνωμένες Πολιτείες και αργότερα στον Καναδά, όπου όμως επικράτησε η αμφιλεγόμενη έννοια του *record group*<sup>24</sup>.

Η διάδοση της αρχής του αρχειακού δεσμού έγινε ωστόσο κάτω από ιδιόζουσες συνθήκες. Μέχρι τα μέσα του αιώνα μας η πλειονότητα των χωρών δεν είχε συγκροτήσει την αρχειακή της υποδομή (κτίρια, θεσμικό πλαίσιο, επαγγελματικές συσσωματώσεις, εκπαίδευση, αρχειακή βιβλιο-

γραφία), ενώ η διεθνής αρχειακή οργάνωση δεν είχε ακόμα αρτιωθεί. Έτσι κάθε χώρα εισήγαγε και εφάρμοσε τον αρχειακό δεσμό, αγνοώντας τις συναφείς εμπειρίες των άλλων κρατών.

Αλλά και στο εσωτερικό των επιμέρους χωρών η εφαρμογή της αρχής έγινε χωρίς συγκεκριμένο πρόγραμμα, άναρχα και αποσπασματικά, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ποικίλων λύσεων και ερμηνειών, εμπειρικής κυρίως προέλευσης, στα διάφορα προβλήματα που έθετε η εφαρμογή της αρχής.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια ο γάλλος αρχειονόμος M. Duchein δημοσίευσε στα 1977 το άρθρο «Ο σεβασμός των αρχειακών συνόλων: θεωρητικές αρχές και πρακτικά προβλήματα» (Le respect des fonds en archivistique: principes théoriques et problèmes pratiques) το οποίο κατέλαβε κεφαλαιώδη θέση στη σχετική βιβλιογραφία. Ο γάλλος αρχειονόμος ανέπτυξε τις βασικές θεωρητικές και πρακτικές πλευρές του αρχειακού δεσμού, κωδικοποίησε τα κύρια προβλήματα εφαρμογής και πρότεινε τη δική του ερμηνεία για μια σειρά από τις παραπάνω περιπτώσεις.

Το άρθρο γραμμένο την κατάλληλη στιγμή, έγκυρο και συστηματικό δημιούργησε «σχολή» και αποτέλεσε μόνιμο σημείο αναφοράς των γαλλόφωνων αρχειονόμων.

Σήμερα ο αρχειακός δεσμός επανέρχεται στο κέντρο των αρχειακών συζητήσεων. Η ανάγκη να συστηματοποιηθεί η αρχειακή περιγραφή έγινε αφετηρία επανατοποθέτησης και αποσαφήνισης του αρχειακού συνόλου ως μονάδα περιγραφής. Από την άλλη μεριά το πεδίο εφαρμογής της αρχής περιπλέκεται συνεχώς: ο αρχειακός όγκος εμφανίζεται ολοένα

μεγαλύτερος και πιο σύνθετος, οι σύγχρονες τεχνολογίες ανατρέπουν πολλές βεβαιότητες – ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στην παραγωγή των τεκμηρίων· τέλος η διοίκηση αποκτά πανεπιστημιακή έρευνα, αναπτύσσεται ραγδαία, ενώ οι επαγγελματίες αρχειονόμοι αντιμετωπίζουν καθημερινά την αδυναμία του αρχειακού δεσμού, από την οποία πηγάζουν προτάσεις όχι μόνο εμπλουτισμού και ανανέωσης αλλά κάποτε και άρνησης της αρχής αυτής<sup>25</sup>.

### **3. ΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΑΚΟΥ ΔΕΣΜΟΥ**

Πριν προχωρήσουμε στη διαπραγμάτευση των πρακτικών όψεων του αρχειακού δεσμού, πρέπει να διευκρινίσουμε αν η εφαρμογή της αρχής είναι πράγματι καθολική και αναγκαία. Ειδικότερα θα εξετάσουμε κατά πόσο ο αρχειακός δεσμός μπορεί να εφαρμόζεται αδιακρίτως του υποστρώματος και της ηλικίας των τεκμηρίων καθώς επίσης αν και σε ποιο βαθμό είναι απαραίτητη η εφαρμογή του δευτέρου επιπέδου της αρχής.

#### **3.1. Το δεύτερο επίπεδο του αρχειακού δεσμού**

Ο αρχειακός δεσμός διαρθρώνεται σε δύο επίπεδα, εκ των οποίων το δεύτερο είναι συμπλήρωμα και λογική συνέπεια του πρώτου. Ενώ στο πρώτο επίπεδο αντικείμενο είναι η διαφύλαξη του ενιαίου και αυτόνομου χαρακτήρα κάθε αρχειακού συνόλου, στο δεύτερο επίπεδο το ζητούμενο είναι η εσωτερική οργάνωση του αρχειακού συνόλου να ακολουθεί την ταξινόμηση που δόθηκε στα τεκμήρια από τον παραγωγό του αρχείου.